

Dos editores de Barcelona por América Latina. Fernando y Santiago Salvat Espasa. Epistolario bilingüe 1912-1914, 1918 y 1923, Prólogo, selección y notas Philippe Castellano, Iberoamericana – Vervuert – 2010, 414 p.

Aquesta obra recull una selecció dels centenars de cartes que els joves aprenents d'editors, Fernando i Santiago Salvat Espasa, de respectivament 21 i 20 anys, envien fonamentalment a Pablo, el germa gran, responsable de l'editorial, i al « Negociado de América » de la casa Salvat, i les consegüents respostes d'aquests. La majoria d'aquestes cartes que s'intercanvien entre els germans Salvat i altres membres de la família Salvat són escrites en català, dirigides a Pau, o a Ferran i Santiago, i les que s'entrecreuen amb el « Negociado de América » i els llibreters e intel·lectuals d'Amèrica Llatina són en castellà. El conjunt constitueix un document valiosíssim sobre el món de la llibreria, les pràctiques comercials, les inclinacions dels lectors, la manca d'interés dels governants, la situació d'inestabilitat política crònica de Amèrica Central i del Caribe que dificulta qualsevol desenvolupament comercial i cultural, els obstacles de la geografia i de l'administració de les Repúbliques Hispano-Americanes.

Cal situar aquest primer llarg viatge de dos anys, 1912-1914 dels germans Salvat a Nova York, Cuba, República Dominicana, Puerto Rico, Guatemala, El Salvador, Honduras, Nicaragua, Costa Rica, Panamà, Colòmbia, Veneçuela, Ecuador, Perú, Bolívia, Perú, Argentina, Uruguai i Brasil, en el context específic de principis del segle XX, quan el món empresarial català va promoure el corrent hispano-americanista, com a possible forma de Regeneració del país mitjançant la creació l'any 1911 de la « Casa de América » de Barcelona. Pau Salvat, com la majoria dels editors catalans més importants, en fou soci d'ença la seva creació. El món editorial català desitjava trobar nous mètodes comercials per augmentar les seves capacitats de producció massa limitades pel mercat interior espanyol i competir així amb els editors francesos que s'havien aprofitat de la pèrdua de la influència de Espanya durant el segle XIX i el procés d'independència de les antigues colònies, per ocupar majoritàriament el mercat del llibre a Hispano-Amèrica. Es en en aquest ambient favorable que Pau decideix enviar els seus dos joves germans a la conquesta del mercat americà, que representaria pocs anys després la meitat de les ventes de la casa Salvat, gràcies al coneixement directe, l'experiència que els donà aquest primer viatge, prolongat l'any 1918 pel de Ferran a Mèxic, on els dos germans no van poder anar l'any 1912 per culpa de la Revolució, i pel de Pau i Santiago a Uruguai i Argentina l'any 1923.

En el catàleg generalista de la casa Salvat es privilegiaràn de cara al mercat hispano-american tres elements, la revista *Hojas Selectas*, el *Diccionario Salvat* i la col·lecció de llibres de medicina. Entorn al 1900, la majoria de les grans cases editorials editen una revista, ja que aquesta legitima el catàleg i fidelitza el lectorat. Així no solament esdevé el suport ideal per a la publicitat de les publicacions de la casa, sino que és una forma de connectar amb els intel·lectuals i escriptors més emblemàtics de Hispano-amèrica, oferint-los la possibilitat de publicació de contes i poesies. També es veu com els germans Salvat connecten amb els fotògrafs per a il·lustrar els articles sobre les diverses repúbliques redactats per historiadors i geògrafs locals i així augmentar-hi la difusió de *Hojas Selectas*. Editar un diccionari enciclopèdic sembla també una necessitat per una editorial ambiciosa a principis del segle XX. Malgrat la competència de la *Enciclopedia Seguí*, (que es para a la lletra LL el 1910) i de *El Espasa* (que només s'acaba el 1930), el *Diccionario Enciclopédico Salvat* té el gran avantatge d'ésser enllestit el 1912, amb els seus nou volums, i això és molt important per al mercat americà que no es fia gaire de l'acabament de productes editorials ambiciosos editats a Espanya. Respecte als llibres de medicina, representen una part significativa de la casa Salvat, i les traduccions, particularment de l'escola francesa, permetrà ampliar la quota de mercat de la casa, en front de la competència de les cases editores Espasa i Calleja, i sobretot dels

editors francesos que distribueixen directament llurs obres en francès a Amèrica. Tenim, mitjançant aquesta epistolari, que comenta les visites que fan els germans Salvat a gairebé tots els catedràtics de medicina dels països referits, un coneixement realment pregon de l'estat de l'ensenyament de la medicina a Hispano-Amèrica, que es fa en moltes repúbliques directament en francès. Cal dir que en els petits països de Amèrica Central, el nivell és francament insuficient i a vegades penós. En conjunt aquest epistolari ens dona el nivell cultural de Amèrica a principis del segle XX. Ferran i Santiago es queixen sovint de l'estat de retard cultural de Hispano-Amèrica respecte a Europa, i de la dificultat per uns editors que pretenen fer llibres de qualitat i de prestigi de penetrar un mercat que sembla dominat pel negoci de novel·les d'autors moderns i coneguts com la Biblioteca Renacimiento de Madrid i sobretot de la novel·la mal escrita, mal presentada però molt barata de la casa Maucci. També tenim unes descripcions pintoresques de llibreters i llibreries de les capitals i de les ciutats de l'interior de cada país on es veu que el comerç del llibre no és allò més important, ja que aquests establiments poden dedicar-se a tota mena de negocis, ésser camiseries, impremtes, magatzems de fotografia i fotograt, papereries, llocs de venda de diaris, etc. Dins d'aquest panorama general de retrac cultural i de situació difícil d'exportació del llibre espanyol, tant per culpa de les dificultats del transport marítim com de la desídia administrativa a nivell de la propietat intel·lectual o dels drets de duana, hi ha un país de nivell cultural e industrial molt més alt que els altres, i és Argentina, on els germans Salvat ja veuen l'any 1914 que serà l'única república hispano-americana visitada (cal recordar que no van poder entrar a Mèxic), capaç de generar una gran producció editorial pròpia, que a la llarga esdevindrà una gran competidora pel llibre en castellà de les editorials espanyoles.

Es tracta doncs d'una obra interessantíssima, seleccionada, presentada i anotada amb pertinència per Philippe Castellano, gran especialista de l'edició a Barcelona en el primer terç del segle XX. Només es pot fer un retret a l'edició de la part catalana de l'epistolari. Com que Philippe Castellano no domina el català, la llengua defectuosa i sovint macaronica dels germans Salvat, redactada abans de la normativa fabriana, arriba en alguns casos a dificultar la comprensió del text. S'hauria pogut millorar en exemples evidents de formes verbals i ortografia de paraules corrents, si hagués estat revisada per un corrector. Val a dir però, que cap casa editorial catalana es va interessar per aquest valuós document sobre les relacions catalano-americanes i que finalment va ésser la casa «Iberoamericana-Vervuert», no especialitzada en edicions catalanes i doncs poc preocupada per la llengua catalana, la que finalment el va editar, i això se li ha d'agraïr.

ELISEU TRENC